

of the XX – beginning of the XXI century). Kyiv [in Ukrainian].

5. Kolodiuk, I. (2005). Suchasnyi stan poliskoho znakharstva (za ekspedytsiinymy materialamy na Polissi) [The current state of Polissia healing (according to expeditionary materials in Polissia)]. *Volyn – Zhytomyrshchyna*, (13), pp. 134–142. [in Ukrainian].

6. Krinichnaya, N.A. (1993). «Synove bani»: mifologicheskie rasskazy i pover'ja o baennike [«Sons of the Banya»: mythological stories and beliefs about the baennik]. *Etnograficheskoe obozrenie*, (4), pp. 66–78 [in Russian].

7. Krinichnaya, N.A. (2004) *Russkaja mifologija: Mir obrazov folkloru [Russian mythology: The world of folklore images]*. Moscow : Akademycheskij Proekt; Gaudeamus [in Russian].

8. Levkieskaja, E. (2009). Plevok [Spitting]. *Slavjanskije drevnosti. JETnolingvisticheskij slovar*. Vol. 4. pp. 69–71. Moscow. [in Russian].

9. Materialy, zapysani v s. Blystova Novhorod-Siverskoho r-nu Chernihivskoi oblasti. AA DNTsZKSTK, f. Semenivka-2019, od. zb. D. Antsybor, AF-D.9

10. Materialy, zapysani v s. Zhadove Semenivskoho r-nu Chernihivskoi oblasti. AA Derzhavnyi naukovyi tsentr zakhystu kulturnoi spadshchyny vid tekhnohennykh katastrof (dali – DNTsZKSTK), f. Semenivka-019, od. zb. D. Antsybor, AF-D.6

11. Materialy, zapysani v s. Ivanivka Semenivskoho r-nu Chernihivskoi oblasti. AA DNTsZKSTK, f. Semenivka-2019, od. zb. D. Antsybor, AF-D.3

12. Materialy, zapysani v s. Kostobobriv Semenivskoho r-nu Chernihivskoi oblasti. AA DNTsZKSTK, f. Semenivka-2019, Od. zb. D. Antsybor, AF-D.1

13. Materialy, zapysani v s. Losivka Semenivskoho r-nu Chernihivskoi oblasti. AA DNTsZKSTK, f. Semenivka-2019, Od. zb. D. Antsybor, AF-D.7

14. Materialy, zapysani v s. Loska Semenivskoho r-nu Chernihivskoi oblasti. AA DNTsZKSTK, f. Semenivka-2019, Od. zb. D. Antsybor, AF-D.9

15. Materialy, zapysani v s. Masheve Semenivskoho r-nu Chernihivskoi oblasti. AA DNTsZKSTK, f. Semenivka-2019, Od. zb. D. Antsybor, AF-D.3

16. Materialy, zapysani v s. Pohoriltsi Semenivskoho r-nu Chernihivskoi oblasti. AA DNTsZKSTK, f. Semenivka-2019, Od. zb. D. Antsybor, AF-D.7

17. Materialy, zapysani v s. Tymonovychi Semenivskoho r-nu Chernihivskoi oblasti. AA DNTsZKSTK, f. Semenivka-2019, Od. zb. D. Antsybor, AF-D.2

18. Materialy, zapysani v s. Chaikyne Novhorod-Siverskoho r-nu Chernihivskoi oblasti // AA DNTsZKSTK, f. Semenivka-2019, Od. zb. D. Antsybor, AF-D.10

19. Pavlov, O.D. (1999). *Zamovliannia yak verbalna mahiia [Folk prayers as verbal magic] (Candidate's thesis)*. Kyiv. [in Ukrainian].

20. Piontkovskiy, V., Mazhak, I.M. (2007). Nemedychne likuvannia v polskomu y ukrainskomu suspilstvakh: etychni ta pravovi aspekty [Non-medical treatment in Polish and Ukrainian societies: ethical and legal aspects]. *Materialy I Vseukrainskoi nauk.-prakt. konf. "Medychne pravo Ukrainy: problemy stanovlennja ta rozvytku"*, pp. 227–233. Lviv. [in Ukrainian].

21. Agapkina, T., Levkieskaja, E., Toporkov, A. (Ed.) (2003). *Poleskie zagovory (v zapisjah 1970–1990 gg.) [Polessya's whisperers (in notes of 1970–1990 yy)]*. Moscow. [in Russian].

22. Tolstoj, N.I. (1986). Iz nabljudenij nad poleskimi zagovarami [From observations over Polessya's whisperers]. *Slavjanskij i balkanskij fol'klor*, pp. 134–144. Moscow. [in Russian].

23. Trusevich, I. (1865). Znahari, vedmy i rusalki. Predanija, pover'ja, poslovicy i pesni zhiteljev Polesja [Healers, witches and mermaids. Legends, beliefs, proverbs and songs of the inhabitants of Polissya]. *Kievlyanin*, (69), pp. 271–272. [in Russian].

24. Chubinskij, P. (1872). *Trudy etnograficheskogo-statisticheskogo jekspekcii v Zapadno-russkij kraj. Materialy i issledovaniya v 7 tt., sohrannye P. Chubinskim [Proceedings of ethnographic and statistical expedition to the West-Russian territory. Materials and research in 7 volumes, collected by P. Chubinskij]*. Vol. 1. Sankt-Peterburg. [in Russian].

25. Briggs R. *Witches and neighbors: The social and cultural context of European witchcraft*. London, 1996.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2021 р.
Рекомендована до друку 28.04.2021 р.

УДК 393.9(477.51-89Чернігово-Сіверщина)(045)

О.О. Боряк

«ГОСТИНЦІ» ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ АТРИБУТ ПОХОВАЛЬНОЇ ОБРЯДОВОСТІ ЧЕРНІГОВО-СІВЕРЩИНИ

Стаття присвячена обрядовому використанню істівних «гостинців» (цукерок, печива, пряників), що локально фіксується на теренах Чернігово-Сіверщини. Обрядовий аспект побутування «гостинців» у контексті поховального ритуалу наразі не став предметом спеціального розгляду. Аналіз польового фотодіагностичного матеріалу дав можливість розкрити їх знакові властивості, визначити семіотичний статус, дотичність до духовної культури населення краю. «Гостинці» тісно пов'язані з ідеєю посмертного короточасного обслуговування «душі». Спершу вони розміщувалися на периферії освоєного людиною простору – вікні, далі разом із жалобною ходою переміщалися на кладовище, де залишалися на мозилі (роздавалися присутнім, передусім – дітям). Це яскраво виражений інструмент для поєднання двох світів, за допомогою якого відкривався або блокувався зв'язок між «своїм» і «чужим» світами.

Ключові слова: Чернігово-Сіверщина, поховальна обрядовість, духовна спадщина, поховальні атрибути.

Поховальна та поминальна обрядовість – одна із найважливіших складових обрядів життєвого циклу людини. Для реконструкції її вихідних значень необхідне як окреслення широкого етнокультурного тла, так і виокремлення ключових компонентів. До останніх ми прираховуємо різноманітні предмети, акти, вірування, пов'язані зі смертю, похороном, поминанням померлого, лексику обрядів тощо.

У контексті поховального ритуалу нами пропонується розглянути обрядове використання істівних «гостинців». Зауважимо, що даний комплекс предметного символу, включно із виконуваними з ним діями, локально фіксується на теренах Чернігово-Сіверщини. Попри певний інтерес українських дослідників до питання специфіки поліських поминальних харчових традицій загалом і відповідних страв (хлібні вироби, коливо/сита, каша тощо) [4, с. 313–318; 5, с. 222–224; 6, с. 127–131] зокрема, обрядовий аспект побутування «гостинців» наразі не потрапляв у поле зору дослідників і не ставав предметом спеціального розгляду.

Метою розвідки є введення до наукового обігу фактології про вагомий фрагмент нематеріальної духовної спадщини поліщуків – «гостинці» як обрядовий атрибут комплексу поховальної обрядовості Чернігово-Сіверщини. Їхній аналіз дасть можливість розкрити знакові властивості, визначити семіотичний статус, а відтак розглянути їх як специфічний елемент духовної культури населення краю.

Джерельною базою розвідки послуговували авторські польові матеріали, зібрані на території північних районів Чернігівської області упродовж 2017–2019 рр. у складі історико-етнографічної експедиції Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф під керівництвом Ростислава Омеляшка.

«Гостинці» – узагальнена назва одного із виду харчо-

вих продуктів (наприклад, цукерок), але найчастіше – це несталий набір наїдків, серед яких найчастіше згадуються: цукерки («канфети»), печиво («печеня»), пряники, де-не-де – яблука. Подеколи цим терміном позначали ширший набір продуктів, зокрема до них додавався хліб, пляшка горілки (вина), мед. Варто зауважити, що загалом «гостинці» у якості універсального «дару» / віддяки / приношення були представлені в різноманітних подіях людського життя, як-от при народженні дитини (родини, хрестини), календарних святах (Різдво, Новий рік, Пасха): «Як на хрестині йдуть, обов'язково несуть гостинця <...>, то канфетки, то пряники в горщику, ще наверху пирог лежить» (с. Мощенка Грд. Чрн.) [2, D5S3 № 4]; «Каждый год хресние, я знаю, що мені, наприклад, хресний <...>, він всьо нам носів гостинці. І на щедрика, і на засевання» (с. Лемешівка Грн. Чрн.) [2, D3S1, № 7]; «Беруть яйцо крашене, беруть гостинці, беруть паску, кусочек там чи два. І ці всі гостинці кладуть на могилки своїх родствеників» (с. Мощенка Грд. Чрн.) [2, D5S1, № 21]. Потреба в гостинцях, як уявлялося, зберігалась і у потойбіччі: «А я собі наготовила фартух. Да. Ситцевий, біленький. Кажу – буду гостинці у фартусі носити да давати» (с. Рудня Чрн. Чрн.) [2, D2S3, № 23].

Із харчовими наїдками йшли й на похорони: «Канхфети і печеня – це обов'язково повинні принести» (с. Пакуль Чрн. Чрн.) [2, D2S1, № 20]; «З порожніми руками не можна йти на похорони. Потому що нада нести гостинці» (с. Редьківка Чрн. Чрн.) [2, D6S5, № 9]. Як свідчать наші польові матеріали, записані на теренах Чернігово-Сіверщини, це правило було повсюдно дотримуваним і стосувалося кожного: «А з чим хто надумається. Із гостинцями йдуть» (с. Іванів Смн. Чрн.) [3, D3S1, № 13]; «Хто не йдець – все несуть», «Кожен іде з хлібиною, бутылку хто несе, хто не несе»; «каждий йшло з пакунком». Універсальний набір харчових продуктів – цукерки, печиво, пряники повсюдно найменується «гостинцями», проте подекуди уточнюється: «едовое несуть» (с. Олешня Рпк. Чрн.) [1, D6S5, № 9]; «с'єдобное» (с. Лісконоги Нвс. Чрн.) [3, D15S1, № 12], «на проводи померлого» (с. Пакуль Чрн. Чрн.) [2, D2S1, № 20]. Зауважимо, що заміном лексеми «гостинці» повсюдно активно функціонував також питомий номен «передача». Для родича(ів) того, хто незадовго до того помер (подекуди уточнюється – впродовж останніх 40-ка днів) навідування до хати померлого було регламентованим: «З гостинцями обов'язково повинні йти ті, у кого перед цим померла людина до наступного, це просто обов'язково» (с. Жеведь Чрн. Чрн.) [2, D14S3, № 14]; «Обязательно. Ишла і несла вузел. <...>. Я должна взять гостинці, должна взять бутылку і пойти туди в хату. Ну, а тоді йду я на могилку за тею людиною, і забирають мене на обід. Це таке було. <...> І так воно і ведеться. Но гостинці носять усі» (с. Слобода Чрн. Чрн.) [2, D6S2, № 6]. Склад «гостинців» варіювався залежно від обставин, зокрема статків того, хто ішов до покійного, статі, віку небіжчика(ці), близькості до

родини тощо: «Бутылку несуть, хлібину хлеба, печеню, канфети. Бабка старенька – там уже [лише] печеня, канфети» (с. Хотіївка Смн. Чрн.) [3, D2S1, № 13]; «В мене сестра вмерла, так от тепер ідеш, що своє, буханка хлеба, канхфетак і пляшку. А тоді [як хтось дальній] канхфетки тільки» (с. Дігтярівка Нвс. Чрн.) [3, D13S1, № 18]. Кількість приносів ніяким чином не регламентувалася, хіба що респонденти зауважували: «... [цукерок] хто сто грам, хто двісті [візьме]».

Про статус «гостинців» як ритуального символу свідчить місце, куди їх викладали відразу як заходили до небіжчика в хату. Зазвичай воно виявляється традиційно визначеним: або тільки вікно, або тільки стіл, але неодмінно «кала покойніка», «де пакойнік лежить». Де-не-де розрізняли: цукерки клали на вікно, хлібні вироби – на стіл. Про те, що такий порядок був складовою певної символічної структури, свідчить непоодинокі твердження респондентів: «В першу чергу – на вікно. А як вікон не стало, то тюлі вісять, то столік ставили, і на століку це все лежить» (с. Хмільниця Чрн. Чрн.) [2, D4S5, № 7]; «Хлеб ложиться і бутылка становиться на один стол <...>. А туди ж ближче [до мерця] ложать канхфети, печеня» (с. Жадове Смн. Чрн.) [3, D6S1, № 18]. В окремих випадках указується, що кілька цукерок могли покласти безпосередньо у гроб із вказівкою, що вони призначалися самому небіжчикові: «...на подушечку паложать канфет. Да, кала пакойніка. Ну просто угощеніє пакойніку» (с. Бучки Нвс. Чрн.) [3, D11S1, № 13].

Втім уже на цьому етапі проявлялась особлива функція «гостинців». Ідеться про зв'язок із потойбічним світом і «своїми» померлими саме через названі істивні приноси та актуалізацію лексеми «передача», що його маркувала: «Щоб наче туди передали, і воно ж іде на той світ. Так, щоб і їм було що з'їсти» (с. Дніпровське Чрн. Чрн.) [2, D9S1, № 14]. І як свідчать наші матеріали з Чернігівщини, правом першочергової (подеколи – єдиною можливістю) передачі «гостинців» на той світ, до того – адресно «своїм» покійним – користувалися ті, хто нещодавно пережив утрату рідної людини: «Є передача. І тепер вона, і тоді була. От заховали одного, умирає там хтось у селі, береш через кілька днів, за їм вже ж вмирає, ідуть туди ж на похорон на той. Гостинці беруть тепер уже. І тоді ж щось брали. Передачу передати треба» (с. Слобода Чрн. Чрн.) [2, D6S1, № 17]; «То вже за ким воно йде, так теї несе. Несе передачу. Це вже несе передачу своїм. Своїму покойному» (с. Дігтярівка Нвс. Чрн.) [3, D13S1, № 18]. Зауважимо, що у переважній більшості ця «передача» відбувалась у прямому значенні слова, а саме покладанням наїдків у гроб небіжчику. Ця дія усім учасникам була зрозумілою, прийнятною й зазвичай навіть не потребувала спеціального дозволу у господарів: «Іде. З гостинцями. Ето вроді передає покойніку, щоб передав тому, который умер вперьод» (с. Ваганічі Грн. Чрн.) [2, D3S2, № 10]. Причому такий своєрідний колообіг «гостинців» між двома світами до-

бре усвідомлювався: «У мене свекруха померла, ми заховали. Я звала ту людину, яка перед цим померла, з її хати хтось іде. А я пішла до тої людини, яка після моєї свекрухи умерла. Така передача від покойніка до покойніка. Від хати до хати» (с. Хмільниця Чрн. Чрн.) [2, D4S5, № 7]. Для надійнішого зв'язку подекуди вимагалося вказати адресата передачі: «Значить, несемо гостинця, бутилку вина чи горілки, гроші в кого є. І несем тую вещь передать. І тоді підходиш до покойніка і кажеш, як там його називають – пожалуйста, передайте» (с. Слабин Чрн. Чрн.) [2, D14S1, № 22].

В якості обрядового істивного предмету-передачі міг виступати також хліб-гостинець. Він має стати предметом окремого розгляду. Тут лише зазначимо, що його, на відміну від цукерок чи печива, клали переважно на стіл, а невдовзі споживали на поминальному обіді. Вірили, що таким чином він потрапляв до померлого родича: «Як твоє умерло і потом хтось умре, тоді ідеш і несеш обязательно хліба. Це називається гостинці передать. Ну вони ж його потом розрізають і на стол кладуть, щоб люди поїли» (с. Седнев Чрн. Чрн.) [2, D12S2, № 12]; «Ну є чи булочки, щоб печеное буває приносить, так на стол [кладуть]. То вроді як ето, каже, паверіє, шо я передаю своїм мертвим. Сваім радітелям. Це як буде передача така» (с. Великий Листвен Грн. Чрн.) [2, D3S5, № 3].

Між тим правом передачі «своїм» на той світ користувалися й інші учасники похоронів. Ця практика, особливо під впливом застережних проповідей місцевих священників («миші [у гробі] заводяться»), поступово відходить у минуле. Проте, вона легко згадується, а подеколи має місце й досі, адже мотивація цієї дії не тільки пам'ятається, але й вербалізується доволі переконливо: «...кажуть, що всі ідуть душі памерших і бачать, хто передачу приньос» (с. Лісконоги Нвс. Чрн.) [3, D15S1, № 10]. Отже, солодке – переважно цукерки, але також і пляшку горілки, міг покласти будь-хто, аби мав бажання: «В гроб кладуть, привет передають. А ми то под бок, то под голову пляшку да гостинці там. Друзя, свої, будуть вгощать [на тому світі], да все. Так кладем. А нельзя. Батюшка не розрішає цього» (с. Рудня Чрн. Чрн.) [2, D2S3, № 13].

Проте коло змістів «гостинців» суттєво розширювалося за рахунок наступних дій: винесення гробу з хати, формування жалобної ходи, її проходження селом до місця поховання, погребіння. На цьому етапі окремим учасникам похорон, тільки не із числа близьких родичів та членів сім'ї, давали в руки різного роду поховальні атрибути (віко, хрест, хоругви, ікону, хліб); на Чернігово-Сіверщині – ще й «гостинці». Значну частину тих цукерок, пряників, печива, що клали на вікні або столі, в хаті, де лежало тіло, збирали у хустку («платок»). Спеціальне опитування засвідчило, що вибір того, хто їх нестиме, був не випадковим і відзначався локальною специфікою. Найчастіше респонденти вказували, що це мала бути жінка, до того ж – удова. У кількох се-

лах свідчили, що це доручалося жінці похилого віку. Щоправда, могли пристати на протилежний варіант: вибирали жінку, як казали, «бідовішу» й уточнювали – «шустрішу», таку, «яка ходить з палкой не буде» (с. Радомка Снн. Чрн.) [3, D6S3, № 12]. Серед інших зафіксовано також непоодинокий варіант, коли гостинці у випадку похорону чоловіка до кладовища ніс чоловік, жінки – жінка. Вони йшли серед інших у загальній ході, не обов'язково попереду процесії. Лише в с. Хмільниця гостинці роздавали ще по дорозі на кладовище усім, хто траплявся на шляху, а те, що лишалося – викладали на могилі [2, D4S5, № 7].

Принагідно зауважимо, що хлібину («панахиду») так само ув'язували в хустку. Зазвичай її несла на кладовище удова (або жінка чи чоловік, в залежності від того, кого ховали), але повсюдно – окремо від «гостинців», до того – на чолі процесії.

Основним варіантом подальшого поводження з «гостинцями» було занесення їх до могилок. Зазвичай вузлик із «єдовим» розв'язували уже біля могили, і респонденти майже одноставні в своїх свідченнях: «гостинці» починали роздавати саме в ту мить, коли священник (якщо правив службу) запечатував яму, або копачі починали її засипати, або присутні тричі кидали жменю землі на гроб: «Коли його вже опустять у ямку там, починають закидать, дають хто на кладбіще є, проходять і оддають, поминайте там Тетяну чи Галину, чи кого, і дають усім, усім, усім роздають» (с. Лоска Нсв. Чрн.) [3, D9S4, № 15]. Показово, що в кількох інтерв'ю вказується на парну кількість цукерок, яку отримували присутні.

Усе свідчить про те, що «канхвети» наділялись особливими властивостями, передусім – цілющими. Саме цим пояснювали намагання відразу дати «гостинця» дітям, якщо вони були присутні на церемонії прощання на кладовищі, або для дітей же забрати «гостинці» з собою. Адже майже повсюдно стверджували, що вони помічні од ляку («Колись баби ходили да все брали внучкам – хай це внучку од ляку» [3, D6S3, № 12]), але також уроків, плачів («щоб лучше спати»), «щоб дітки не пісялись». Дорослі також брали цукерки й печиво для себе – щоби не боліла голова, не боялися грому. І все ж поширеною практикою було утримання від забирання «гостинців» додому й залишення цих наїдків на «своїх» могилах. Під наполяганням священників їх переважно старалися розкласти по хрестах.

У низці свідчень, щоправда нечисленних, «гостинці» на кладовище не несли, а те «сладкое», що приносили люди, як йшли прощатися з небіжчиком у хагу, розклали по тарілках (мисках) і виставляли на кінець поминального обіду. Їх розбирали по кишнях і несли додому дітям – «од іспугу» (с. Хотіївка Снн. Чрн.) [3, D2S3, № 13]. У будь-якому випадку «гостинці», як поминальну їжу, повинні були бути виключені із обігу після завершення поховальних дій.

Варто сказати, що на відміну від вербальних фор-

мул-мотивацій задіяності хліба у якості атрибута поховально-поминальних обрядових дій («для душі»), для «гостинців» ця сфера «приписів» виявилася або втраченою, або нерозвинутою. Нам фактично вдалося зафіксувати лише одне пояснення наявності солодких наїдків під час похорон: «як душу переводиш всьо равно» (с. Міхальчина Слобода Нвс. Чрн.) [3, D11S3, № 12]. Проте, вже це ставить даний атрибут у єдину зв'язку з такими культурними символами, як хліб, полотно, свічка, вода. У контексті поховально-поминальної обрядовості усі вони тісно пов'язані із ідеєю посмертного короткочасного обслуговування «душі», а отже мають високий семіотичний статус. Це одночасно – предмет і знак із яскравими ознаками ритуального символу, якому притаманна семантична двонаправленість. Основні характеристики складових гостинців (печива та пряників) – це вироби із двома спільними ознаками: вони одночасно і борошняні, і солодкі; розміщувалися (разом із солодкими цукерками) на периферії освоенного людиною простору або на кордоні «свого» та «чужого» – на вікні, фактично – інструмент для поєднання двох світів; за їх допомогою «перекривався», блокувався зв'язок між «своім і «чужим», одночасно – засіб упорядкування «цього» світу.

Показово, що для більшості поліських теренів «гостинці» як обов'язковий предметний символ поховальної обрядовості із добре відомим переліком виконуваних з ним ритуальних дій виявляється відсутнім.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

МАНКУП ДНЦЗКСТК. Ф. ЦА. – Музей-архів народної культури українського Полісся Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф. Фонд цифрових аудіодокументів

Чрн. – Чернігівська область

Грд. – Городнянський район

Нсв. – Новгород-Сіверський район

Рпк. – Ріпкинський район

Смн. – Семенівський район

Чрн. – Чернігівський район

ДЖЕРЕЛА

1. МАНКУП ДНЦЗКСТК, ф. ЦА. Ріпки–2017, спр. Борак–D6S5.
2. МАНКУП ДНЦЗКСТК, ф. ЦА. Чернігів–2018, спр. Борак–D2S1, -D2S3, -D3S1, -D3S2, -D3S5, -D4S5, -D5S1, -D14S3, -D5S3, -D6S1, -D14S1, -D12S2, -D9S1, -D6S2.
3. МАНКУП ДНЦЗКСТК, ф. ЦА. Семенівка–2019, спр. Борак–D2S1, -D2S3, -D3S1, -D6S1, -D6S3, -D9S4, -D11S1, -D1S3, -D13S1, -D15S1.
4. Артиух Л. Поминальні страви на Поліссі (народний етикет). *Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження*. Вип. 1. Київське Полісся. 1994. Львів, 1997. С. 313–318.
5. Конобродська В. Поліський поховальний і поминальний обряди. Т. 1: Етнолінгвістичні студії. Житомир: Полісся, 2007. 356 с.
6. Боренько Н. Народне харчування українців Полісся: ритуально-міфологічна основа родинних традицій. *Минуле й сучасне Волині й Полісся: роде наш красний*. Луцьк, 2007. С. 127–131.

Boriak O.O. The food «present» as a specific attribute of the funeral rituals in the Chernihiv-Siverskyi region

The article is devoted to the consideration of ritual of using the food «present» (so called «hostyntsi») which is locally recorded in the Chernihiv-Siverskyi region. «Hostyntsi» is a generalized name for a type of food (for example, candy), but most often it is an unstable set of dishes, among which most frequently are mentioned candies, cookies (roasts), gingerbread, rarely – apples. Sometimes this term referred to a wider range of products, in particular bread, a bottle of vodka (or wine), sometimes honey was added to them. The ritual aspect of «hostyntsi» existence in the context of the funeral ritual has not yet been the subject of a special consideration. The

main source of information for the article were the author's fieldwork materials collected in the northern districts of Chernihiv region during historical and ethnographic expeditions held in 2017–2019, conducted by the State Research Center for Protection of Cultural Heritage from Technological Disasters. Analysis of fieldwork materials made it possible to reveal the symbolic properties of the «Hostyntsi», to determine their semiotic status. They are closely connected with the idea of short-term posthumous life of the «soul». Firstly «hostyntsi» were located on the periphery of the space mastered by a man – windows, then could be placed in the coffin of the dead as a «transfer» to the other world – especially relatives of those who died within the last 40 days, along with a mourning procession to the cemetery in a knot in the hands of a widow. They began to be distributed at the moment when the grave was «blocked» by the priest and the diggers covered it with earth; «Hostyntsi» were left on the grave or distributed to those present, in the first place to children. As a kind of gift, they were taken from the funeral table and brought home to be given to the children as a remedy from a fear. It is a distinct tool for reconciling the two worlds as a means to open the connection between the «own» and the «other» worlds and, at the same time, to organize «this» world.

Key words: Chernihiv-Siverskyi region, funeral rites, spiritual heritage, funeral attributes.

REFERENCES

1. Muzei-arkhiv narodnoi kultury ukrainskoho Polissia Derzhavnogo naukovoho tsentru zakhystu kulturnoi spadshchyny vid tekhnolohykh katastrof. Fond tsyfrovyykh audiodokumentiv [Museum-archive of folk culture of Ukrainian Polissya, State Research Center for Protection of Cultural Heritage from Technological Disasters. Fond of Digital Audio Documents], dali – MANKUP DNTsZKSTK, f. TsA. Ripky –2017, spr. Boriak –D6S5. [in Ukrainian].
2. MANKUP DNTsZKSTK, f. TsA. Chernihiv–2018, spr. Boriak –D2S1, -D2S3, -D3S1, -D3S2, -D3S5, -D4S5, -D5S1, -D14S3, -D5S3, -D6S1, -D14S1, -D12S2, -D9S1, -D6S2.
3. MANKUP DNTsZKSTK, f. TsA. Semenivka –2019, spr. Boriak–D2S1, -D2S3, -D3S1, -D6S1, -D6S3, -D9S4, -D11S1, -D1S3, -D13S1, -D15S1.
4. Artiukh, L. (1997). Pomynalni stravy na Polissi (narodnyi etyket) [Funeral dishes in Polissya (folk etiquette)]. *Polissia Ukrainy: materialy istoriko-etnografichnoho doslidzhennia*. –Vyp. 1: Kyivske Polissia. –Polissia of Ukraine: materials of historical and ethnographic research. Issue 1: Kyiv Polissia, pp. 313–318. Lviv. [in Ukrainian].
5. Konobrodskaya, V. (2007). *Polisskii pokhovalniy i pomynalni obriady. T. 1: Etnolinhvistychni studii [Polissia funeral and funeral rites. Vol. 1: Ethnolinguistic studies]*. Zhytomyr: Polissia. [in Ukrainian].
6. Borenko, N. (2007). *Narodne kharchuvannia ukraintsiiv Polissia: rytualno-mifolohichna osnova rodynnykh tradytsii [Folk food of Ukrainians of Polissya: ritual-mythological basis of family traditions]*. *Myuleiy suchasne Volyni i Polissia: rode nash krasnyi. – Past and present of Volyn and Polissya: «rode» our red*, pp. 127–131. Lutsk. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 15.02.2021 р.
Рекомендована до друку 28.04.2021 р.*

